संस्कृत
सं.१.५

3837 कथा

उपांगललितकथा

१९०। फु. ८

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(1)

उपांगल· श्रीगणेशायनमः॥अथोपांगललितामारंभः॥अथकथाप्रारंभः॥सूतउवाच॥पुराकैलासशिखरेमहर्षिगणसेविते॥ कथा
१ षडाननंसुखासीनंद्दृद्दमूचुर्महर्षयः॥१॥ऋषयऊचुः॥महासेनमहादेवनंदनानंदविक्रम॥आख्यानानिसुपुण्यानिश्रु
नादेवर तानित्वत्प्रसादतः॥२॥कथास्त्वद्वचैप्रस्तुताभूर्[illegible]रिभूतयः॥नतृप्तिमधिगछामःपायंपायंसुधानिव॥३॥शुश्रूषवोव
यंदेव्याव्रतंतत्कथयस्वनः॥मनोभिलषितार्थानांसिद्धिर्[illegible]नभवेत्॥४॥स्कंदउवाच॥साधुपृष्टंमहादेव्यामहात्म्यंमुनिपुं
गवाः॥वच्मिसर्वंविधानेनतच्छृणुध्वंजगद्धितं॥५॥भ[illegible]लपुराविप्रोभूद्गौतमाभिधः॥श्रुतिस्मृतिपुराणज्ञोधनी
चबुद्धबांधवः॥६॥अनपत्यस्यतस्याथजज्ञातेजज्ञातेज[illegible]गौ॥श्रीपतिर्गोपतिश्चैवनामनीविदधेतयोः॥७॥अचिरेणै
वकालेनसपंचत्वमगाद्द्विजः॥तौतुबालौधनंबंधून्हित्वा[illegible]चारिणी॥८॥सतीविवेशदहनंस्वर्यातुंपतिनासह॥अथते
बांधवाःसर्वेहाकष्टमितिचुक्रुशुः॥९॥निंदंतोदुःखिताश्चक्रुस्तत्क्रियांपारलौकिकीं॥अथतस्यसपत्नौड्ज्ञाताचस्वेहेधनं॥ भं
आक्रोशंतौबहूनोहेजेमानीयदुर्मनाः॥नास्तिचक्रेधनंसर्वंताभ्यांकिंचिन्नवेददौ॥ततोमोजीधरौबालौबंधुभिःकथितंवसु॥
यप्पाचतुःपितृव्यंदेहिनोद्रविणंहितेत॥११॥सताद्रूचेगतंद्रव्यंपुतौकेनप्रतारितौ॥नास्तिचक्रेधनंसर्वंनाथाभ्यांकिंनविंदतः॥१२
तैं सैनै

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(2)

उपां० २ येकउवाच ॥ उपांगललिताद्देव्याव्रतं देवर्षिपूजितं ॥ सर्वकामकरं न्टणां अस्माभिः समुपा
सते ॥ विद्याकामेन कर्त्तव्यं लक्ष्मीवे धनकाम्यया ॥ सुतार्थिना प्रकर्त्तव्यं व्रतमेतदनुत्तमं
॥ विद्याकामो च नौ बालो व्रतमाचरतं मुदा ॥ भक्तितो गुर्वनुज्ञातो यथाशक्ति यथावि
धिः ॥ व्रतप्रसादात्सकलं चेदशास्त्रमवा[illegible] अन्यस्मिन्नायने भक्त्या विवाहार्थं प्रचक्रे
तुः ॥ श्रीपतिर्गोपतिश्चैव व्रतमेतत्तपो[illegible]ः ॥ अचिरेणैव कालेन मासि माघे तयोर्गु
रुः ॥ स्वां विवाहोचितां कन्यां नाम्नी गुणव[illegible]वति ॥ चिनोलाय श्रुतवते पूर्वे श्रीपतये सदा
॥ विचार्य बांधवैः साकं ददौ पुण्यदेवासरे ॥ पाहि बर्हि ब कुंकुमुद्रा प्रदाद्दुहितृवत्सलः ॥ वि
वेकोपि मुदं लेभे सानुरागो विलोक्य तौ ॥ अन्यादेपुनरेतत्तु व्रतं देव्याश्चेच क्रतुः ॥ भ्रात
रौ तौ निजं देशं इच्छंतौ चाधमादिकं ॥ अथान्येह्नि कस्मिंश्चित्तावुपाध्यायमूचतुः ॥ स्वा २

मिन्युष्मत्प्रसादेन लब्धा विद्या तथा वसु ॥ अनुज्ञां दीहि गच्छामो निजं देशमितः पुनः ॥ ४१ ॥
इत्याकर्ण्य समालोक्य शुभं वासरमाहृतः ॥ स्वयं प्रापयितुं तौ तौ विप्रो कन्यां च मित्रमो ॥ ४२
अथ देव्याः प्रसादेन पितृव्यस्य तपः किल ॥ अन्वेषणे मतिर्जाता गतौ श्रीपति गोपति
॥ ४३ ॥ निर्गतौ स्वकगतौ देशं वसतः कृत्याचिंत य [illegible] ोको निंदति सा नित्यं जाता अन्वेषणे मतिः
॥ ४४ ॥ दिदृक्षुस्तौ ततः सोऽपि निजं ग्रामं नि [illegible] ॥ कश्चित्स नगरं प्रापद्द्विजबालो गवेषय
न् ॥ ४५ ॥ तद्देवनगरं प्राप्तो विवेकाख्यो द्विजो [illegible] ॥ स शिष्या कन्यया सार्धं क्रमान्मार्गे श्र
मैः श्रमैः ॥ ४६ ॥ तत्र तेषां समं जातं संगमो मुनि पुंगवाः ॥ विदां चकार नो कष्टो मध्यमे वय
पसि स्थितौ ॥ ४७ ॥ मूर्ध्नि घ्रायन्तयोः पश्चान्मुदं लेभे परंतपः ॥ न शक्नुवन्मुदं वक्तुं प्रेम
यद्भ्या गिरा ॥ पप्रच्छ नलां गुणवतीं विवेकेन प्रणोदितां ॥ आशीर्वादैर्वर्द्धविधैस्तां स्नुषां

(3)

उपा- स्तमयोजयतु ॥ विवेकस्तु तदा तत्र संविभाष्य परस्परं ॥ विवेक उवाच ॥ स्तुतावेतौ म
३ याविप्रपालितौ पाठितौ तव ॥ संप्रापयितुं आश्रमे ह्यस्मिन् भवतां ग्राममुत्तमं ॥ इति सं
भाषमाणास्ते भृगुक्षेत्रं प्रययुर्मुदा ॥ तातिभिः सहसगम्य शृण्वद्भिस्तद्विचेष्टितं ॥ लो
पिष्य गृहे स्थिता हाय नान्यच्छ सन्न च । [illegible] तृत्य गृहे कांचित् दुषित्वा दिवसांस्तदा
॥ [illegible] ध्यापितावनं गेहं स वै श्रीपा[illegible]णपतिः ॥ इयनुक्तदनुज्ञातो विवेकस्त्वां पुरं
ययौ ॥ श्रीपतिर्गोपतेस्तत्र विवाहमकरो[illegible]दा ॥ नोवैकच्चेतसौ सत्त्रं च कन्तुर्द्विजत
र्पणं ॥ श्रीपतिः श्रद्धया युक्तः कनीयान्व्ययशंकितः ॥ विवाये भार्यया साकं चिभ
क्तः श्रीपतेरभूत् ॥ सभोगान्विविधान्भुंजन्नमत्तो बकुसंपदा ॥ न द्रव्याराधनं चक्रे गो

३

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(3A)

गोपतिः सुखतः पटः ॥ अथ स्वल्पेन कालेन नष्टं तस्य शनैर्धनं ॥ अकिंचनो गतश्रीस्तां
भार्यया श्वासितस्सदा ॥ तद्गृहात्तु गृहे विप्रा भुंजंते बहवः सदा ॥ गछावोनुदितं कां
ततस्तु भोक्तुं उभावपि ॥ एवं भोजनवेलायां आगता गत्यत गृहं ॥ भुंजन्भुंजं निजगृ
हं गतौ तौ बहुवासरं ॥ कदाचिदागतौ [illegible] पतिभार्ये यामहा ॥ उपविष्टेषु विप्रेषु
भोक्तुं नोविंदतासनं ॥ अथान्नराशे [illegible] भोजनाय क्षुधातुरः ॥ उपविष्टः श्रीप
ते स्तु भार्या सेह निवारितः ॥ अस्मादुत्ति [illegible] तूर्णं त्वमुच्छिष्टं करिष्यसि ॥ तिष्ठ तिष्ठ क्षणं
चैव पश्चात् भुंक्ष्वेति सा ब्रवीत् ॥ गोपतिः कौतयाद्दृष्टतलो विमनसाबुभौ ॥ अभुक्त्वा
एव निष्क्रांतो जगाम तु निजमंदिरं ॥ ततस्तु जायां प्रोवाच निजमार्गं विचिंतयन् ॥ श्रावान
पास मंचित्तं संविभक्तं मयि प्रिये ॥ दुर्बलोहं धनोन्मत्तः श्रूयतां अत्र कारणं ॥ पुराव

(५)

उ॰ख॰ भ्यां गुरुगृहे अतमाचरितं शुभं ॥ उपोगकृदितादेव्या विद्यादिसकलं ततः ॥

४ ॥ प्राप्तं मया तत्सकलं परिसकंप्रसादतः ॥ ज्येष्ठो आचरिते नित्यं तस्माच्छ्रीस्त

त्र वर्तते ॥ तस्मादहं तदाभोक्ष्ये पदाद्दृष्ट्वा मिलां शिवां ॥ उत्सुको निर्गतस्तस्माद्गृ

हाद्दृक्तभोजनः ॥ तेड्यायाचिंतया [illegible] पित स्थावन श्रुति ॥ भुक्तवत्सेऽब्रा

ह्मणेषु श्रीपतिः पर्यपृच्छत ॥ कगते [illegible] सिरिति तच्छ्रुत्वा सोपि दुःखितः ॥

गोपतिस्तु सरिद्दुर्गे वभ्राम निबकुरो [illegible] नू ॥ पृष्टं च पथिका मार्गे सदेव्याः

पदमभ्यगात ॥ पंचमे वासरे प्राप्त कक्षिपासादिते वने ॥ अलब्धदर्शनो देव्याः

दुःखितो निपपात ह ॥ तं दृष्ट्वा गतिमालोक्य भवानी भक्तवत्सला ॥ कृतापराधमपि तं म

नुजया हवेतदा ॥ गतमूर्छः समुत्थाय दिगंतान्यविलोकयन ॥ ८८ ॥ शीदूरतो गोपचारयंत ४

(५A)

गवां गणं॥ तं दृष्ट्वा किंचिदाश्चर्यस्योपयोतस्यांतिकं शनैः॥ अपृच्छच्छत्कृपावान्या
तः कुत्रत्यः कुत आगतः॥ कोयं देशः कभूपालः किंपुरं नाम तद्वद॥ निशम्य वचनं तस्य वृक्कु
गोपः प्रचक्रमे॥ गोप उवाच॥ उपांगं नाम नगरं उपांगो नाम भूपतिः॥ तत्र त्यो हंस
मायातः पुनस्तत्र व्रताम्यहं॥ उपांललितादेव्या विद्यते तत्र मंदिरं॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य वि
प्रः समुदितो भवत्॥ स गोपसहितः सा[illegible]न्भविवेशह॥ द्ददाद्ददर्श भुवनं पुरमध्ये
तपोधनाः॥ उपांगललितादेव्याः स्फाटि[illegible]गनं हलिन्॥ सौवर्णेन विचित्रेण कलशेनो
पशोभितं॥ अथोदयाचलः शैलोदधानो भानुमंडलं॥ त्वरितो गोपमामंत्र्य प्रसादं स
पयो मुदा॥ प्रणम्य दंडदंडवद्भूमौ बध्वांजलिपुटस्तदा॥ उपांगललितां देवीमथ स्तो
तुं प्रचक्रमे॥ गोपतिरुवाच॥ नमस्तेस्तु जगद्धात्री भक्तानां हितकारिणि॥ जगडौति विना

...of the Rajawade Samshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai...

(5)

उ.ल. शिन्ये सर्वमंगलमूर्त्तये॥ हित्वा निद्रां भमहिषः प्रभृती स्मरारी निंद्रोदयो निजपदेषुप
५ धाभिषिक्ताः॥ ओ केशयावेन गृहीतमहावतारे मातः प्रसीद सततं कुरु मेनुरूपां॥ त्वां मुक्त
ये निजजनाः कुटिलोकसांगी गौरी निजेवपुषि कुंडलिनी भजंति॥ भुक्त्यैव देवमनुजाः
कनकारविंदबधासनाम विरतं कमला[illegible]लि॥ सापराधास्मि सततं प्राप्तं त्वां जगदं
बिके॥ इदानीं मनुकंप्योहं यं द्रां छसि [illegible] नूतं॥ इति स्तुत्वाथ रुद्राणीं प्रणिपत्य पुनः
पुनः॥ धृत संध्याविधिस्तत्र स्वधाया क्ष[illegible] जनः॥ स्वप्ने मूर्तिमयी देवी विप्रमेवं समा
दिशात्॥ गोपतेवत्सतुष्टास्मि गं छो पा[illegible]हीपतिं॥ यत्सूजनकरंडस्य प्रार्थय स्वपिधा
नकं॥ तत्पूजय निजगृहे परामृद्धिमवाप्स्यसि॥ स्वप्ने इत्या प्र संदेशो प्रभाते गोप
तिस्तदा॥ राजदर्शनवेलायां नृपद्वारं समभ्यगात्॥ प्रविष्टो सौ नृपसभां प्र

५

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(5A)

तिहारन्निवेदितः॥राज्ञासंभावितस्तत्रनिषसादासनेशुभे॥पृष्टोगमनहेतुश्चयमाचेन्नृपपुंग
वं॥देव्यार्चनकरंडस्यापिधानंदेहिमेनृप॥इत्यर्थितोसविप्रेणजातादेशोन्नृपोद्दतो॥पिधानकं
नमस्कृत्यतस्मैचाभ्यर्चनादिकं॥आशीर्भिरभिनंद्याथतमामंत्र्यचभूपतिं॥उपांगललिता
देव्याःप्रासादंपुनरागमत्॥प्रणिपत्याबिकांविप्रोत्वरितोनिर्ययौपुरात्॥समीपेस्वपुरंदृष्ट्वा
हृष्टोगृहमुपागमत्॥सुहृद्भिःसहसंगम्यसर्वंकथयन्मुदा॥पूजयित्वापिधानंतद्द्विधेदेपार
णंद्विजः॥एवमाराध्यमातस्तुससमृद्धोभव[illegible]ः॥सोपिसत्रंसमारेभेद्विजेभ्योबहुवासरं॥
एकातस्यभवत्कन्याललितानामसुंदरी॥क[illegible]पिधानमादायविहर्तुंयातिसर्वदा॥प्रमत्तत्वा
त्स्त्रियत्वाच्चपितृभ्यामनिवारिता॥कदाचिद्यौवनस्थासास्नातुंगंगाजलेशुभे॥क्रीडंतीददर्शेतो
येनीयमानंकलेवरं॥पिधानहस्तासासिंचेन्यांश्चजालिभिःस्पृशत्॥ससर्पदष्टउत्तस्थौततोदे
व्याःप्रसादतः॥सातिश्रांतांद्विजंदृष्ट्वामनसाचिंतयत्सती॥जुहावाभ्यबहाराजनकस्यचनिकेतनं॥

तं

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

(6)

उ० ल० मार्गेचपरिपप्रछकुलंशीलंचतस्यसा ॥ सोपिसर्वंसमाचख्यौगुणराशीतिनामच ॥ ललिता
मंत्रयन्मार्गेगुणराशींद्विजोत्तमं ॥ परिविष्टेषुचान्येषुपित्र्येवेश्मनिमेद्विज ॥ गृहीत्वाभोशनोभू
६ भा त्वौर्यार्थंमांचयाचय ॥ मयानुमोदितःस्नातः[illegible]समातुभ्यंप्रदास्यति ॥ तयोक्तागुणराशिस्तु
तथासर्वंचकारह ॥ गोपतिभार्ययाप्रोक्तातार[illegible]क्यस्वबांधवैः ॥ परिक्षितायविप्रायविद्यायां
कुलशीलयोः ॥ प्रतिजज्ञेततःकन्यांललि[illegible]गुणराशालिने ॥ शुभेमुहूर्तेचतयोर्विवाहंकृतवा
न्प्रभुः ॥ वरायब्राह्मणेभ्यश्चददौबहुधनंतदा[illegible]दधेचतयोर्गेहंनातिदूरंस्ववेश्मतः ॥ तत्रोषतुः
सानुरागौमिथस्तौदंपतीचिरं ॥ पिधानीकृतयानीतंनिजंललितयागृहं ॥ शनैरथंधनंसर्वंगो
पतेरगमद्गृहात ॥ गुणराशिर्धनीजातोमहादेव्याःप्रसादतः ॥ करंडस्यपिधानंतज्जभभ्याबहुबा ६
सरं ॥ याचितापिनवैप्रादाल्ललितापूजितागृहे ॥ अथसागोपतेर्भार्यातस्यैवानर्चनात्कृतं ॥ इत्थंविचिं

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(6A)

यपापात्मा जामातरमघातयत् ॥१०८॥ समिधार्थं वनं याता स्वयं तद्गृहमाययौ ॥ शोचंती किल तां
कन्यां स तु देव्याः प्रसादतः ॥ उत्थाय विपिनाद्दैत्यभुक्ताच्छीलेरकं स्वगृहं ॥ पादसंवाहनं तस्य कुरु
ते ललिता तदा ॥ तं दृष्ट्वा दुःखिता भूमौ प्रणिपत्य पुनःपुनः ॥ लज्जिता रुरुधे नाशृष्टा निजं पापं नि
वेदयत् ॥ स्कंद उवाच ॥ गुणराशिस्तदा तस्यै प्रायश्चित्तं ददौ बहु ॥ आत्मानं बहुकालेन पूतं रुद्धेश्वका
रकः ॥ श्रीपते स्वत्तलां लक्ष्मीं समालोक्य तपोधनाः ॥ गोपतिस्त्वं यथाशृष्ट्वा लक्ष्वं वर्तसे कथं ॥ कि
मा चरसि कल्याणं येन श्रीरनपायिनी ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा श्रीपतिर्विस्मितः पुनः ॥ अस्मा
भिस्तु कृतं देव्या यत्कृतं गुरुमंदिरे ॥ सोपि देव्या व्रतं के चे पुनभ्या त्रोपदेशितं ॥ [illegible] स परमा
द्धिं पुत्रांश्च मुदितो भवत् ॥ उपांगललिता देव्या कुर्यादाराधनं ततः ॥ एवमेतत्पुरा वृत्तं महात्म्यं क
थितं मया ॥ कृतमन्यैश्च बहुभिः सोपि लब्धमनोरथाः ॥ स्कंद उवाच ॥ विधानमस्य वक्ष्येहं तच्छृ
णुध्वं तपोधनाः ॥ शुक्लपक्षे तु पंचम्यामिषे मासि चरेद्व्रतं ॥ गर्जितं संध्ययोस्त्याज्यं दिनवृद्धि क्ष

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

उ० त्न०

येतथा॥निवर्त्यावश्यकंकर्मश्रुचिरागविवर्जितः॥चत्वारिंशत्तथाष्टौचकल्पयित्वानिधानतः
॥दंतकाष्टान्युपादायतडागंवानदींव्रजेत्॥आयुर्बलंयशोवर्चःप्रज्ञाःपशूवसूनिच॥ब्रह्मप्रज्ञां
चमेधांचत्वंनोदेहिवनस्पते॥दंतधावनपूर्वाणिमज्जनानिसमाचरेत्॥ततोयथाविधिस्ना
त्वाशुक्लवासागृहंव्रजेत्॥उपचारैःषोडशभिर्मंत्रैःसमाहिताः॥कुर्यात्पूजांप्रयत्नेन
दूर्वाभिश्चविशेषतः॥शुचौदेशेमंडपंकृत्वासीवमनोहरं॥सौवर्णीप्रतिमाशक्त्याक
ल्पयेन्मंत्रपूर्वकं॥द्विजायवाणकंदद्याद्विंशत्यावटकादिभिः॥ततःकथांसमाकर्ण्यवाण
कान्नस्यसंख्यया॥स्वयंभोज्यतदेवान्नंवाग्यतःसहबांधवैः॥रात्रौजागरणंकुर्यान्नृत्यगी
तादिमंगलैः॥प्रभातेपूजयेद्देवींततःकुर्याद्विसर्जनं॥सवाहनाशक्तियुतावरदापूजिता
मया॥मातर्मामनुगृह्याथगम्यतांनिजमंदिरं॥तामर्चांगुरवेदद्यादानानिचसभूरिशः॥
व्रतमेवंचयःकुर्यात्पुत्रवान्धनवान्भवेत्॥विद्यावान्रोगनिर्मुक्तोसुखीगोमांश्चजायते॥अ

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(7A)

वैधव्यंचलभतेस्त्रीकंन्यावरमुत्तमं॥विजयपुष्टिमायुष्यंयच्चान्यदपिवांछितं॥इत्येतद्दु
तमाख्यातंसेतिहासंमहर्षयः॥श्रृण्वन्नपिनरोभक्त्यासुखप्राप्नोतिनिश्चितं॥निर्मुक्तः
ससुखीधीमान्व्रतराजप्रसादतः॥वीतपारोग्यमायुष्यंप्राप्नोतिचप्रसादतः॥१३२॥
इतिश्रीस्कंदपुराणेउपांगललिताकथासमाप्तः॥श्रीगजाननप्रसन्न॥ ॥ ॥ ॥

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

पु.ल.

(४)

८

॥इति बुधांगल्लिखिता कथा समाप्तः॥ ध॥

८

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com